

کتاب مسئله و اجوبه رشیدی

تالیف خواجه رشیدالدین فضل‌الله بن ابی‌الخیر بن‌عالی همدانی بزبان فارسی

-۱-

رشیدالدین فضل‌الله همدانی از وزراء عصر ملوک ایلخانیه در ایران است. بسیار مدبر و مقتدر و زیرک و دانا و دوراندیش بود. از کتب فصیحی عرب و قواعد آنها بهره کامل داشت. لغات عربی و فارسی و ترکی و مغولی را نیکو میدانست. طبیب ماهر و مورخ و وسیع‌الاطلاع بود. ربع رشیدی را در تبریز او بنا نهاده و آن بنا بسیار عظیم و شامل مدارس در علوم مختلفه و کارخانه‌ها در فنون متنوعه بوده، هنرمندان و دانشمندان از اقصای بلاد و ممالک بعیده بامر خواجه استخدام میشدند و در آنجا مشغول تعلیم و کار بوده‌اند. در تاریخ تجزیه‌الامصار و تجزیه‌الاعصار تألیف خواجه عبدالله بن فضل‌الله شیرازی و در بعضی از کتب تواریخ و صف‌این‌بنا شده و از مجموعه مکاتبات خود رشیدالدین همدانی بزرگی و عظمت آنرا میتوان دانست. اکنون از این ربع بجز رسوم و اطلال و دمن چیزی مشهود نیست.*

خواجه رشیدالدین فضل‌الله با سعایت رقیبانش گرفتار سیاست سلطان ابوسعید بهادرخان بن اولجایتو بن ارغون خان بن اباقاخان بن هولاکو خان بن تولی خان بن چنگیزخان شد و در هجدهم جمادی‌الاولی در سال هفتصد و هجده هجری در حدود جکه و ابهر بامر سلطان مذکور با وضع ناروا بسن هفتادویک سالگی بقتل رسید.

این نسخه اول و آخر ندارد و صفحات نامعلومی از آن ساقط است. مؤلف بنام این کتاب در رساله‌سئوالات شمس‌الدین محمد جوهری سمنانی اشارت کرده است و نگارنده سطور با اسمی که خودش این کتاب را نامیده معرفی میکند.

نسخه حاضر بقطع سی سانتی متر طول و بیست و چهار سانتی‌متر عرض است.

* - آقای محمود عرفان، دانشمند محترم، شرحی درباره «ربع رشیدی» و صورت وقف نامه آن در کتاب Dinshah Memorial Volume, Bombay 1943 نوشته اند. ۱.۱

با اینکه از آغاز و انجام آن افتاده و ناقص است حاوی پانصد و هفتاد و دو صفحه است و هر صفحه شامل بیست و سه سطر میباشد. رؤس مطالب با خط ثلث و متن آن با خطوط مختلفی به وسیله اشخاص متفرقه در یک عصر و با سبک معمول به رسم الخط قرن هفتم کتابت شده و از نسخ عهد خود مؤلف است.

این نسخه من حیث المجموع مشتمل برسی و چهار رساله است در مسائل علوم مختلفی. رسائل مذکوره چنانچه از اسم کتاب ظاهر و هویداست متضمن سؤالاتی است که بعضی از علماء و فضلاء آن عصر از مؤلف کتاب نموده اند و پاسخ‌هایی است که مؤلف در مقابل سؤالات آنها تقریر و تهیه نموده است. مؤلف ابتدا متن سؤال را درج نموده بعد جوابی که بآنها داده شده در ذیل آن ثبت نموده و وضع کتاب روی ترتیب مذکور در زیر قرار یافته است.

من موضوعات رسائل سی و چهار گانه را با ایضاح مختصری از وضع رساله در این فهرست ثبت میکنم و از اول متن هر رساله از رسائل مذکوره جملا تئ چند نقل میکنم تا وضع نسخه بخوبی روشن گردد، شاید برای اصحاب فضل و دانش خالی از فائده نباشد و آن باین ترتیب است:

۱- سؤالات شرف‌الدین خوارزم‌بن احمد شاه الوراوجی و آن شامل سه سؤال است. آغاز: بعد البسملة، حمد بی نهایت لایق حضرت موجودیست واجب الوجود که مبدع انواع کاینات و مخترع اصناف حادثات است.

۲- سؤالات فخرالدین محمد بن ابی نصر خجندی و آن دو مسئله است. آغاز: بعد البسملة، حمد بی غایت و ثناء بی نهایت حضرت کبریا و خداوندی را که اجسام عنصری را بتوسط جواهر قدسی از ظلمت عدم بنور وجود رسانید.

۳- سؤالات فخرالدین بن طراح و آن دو مسئله است.

آغاز: بعد البسملة، الحمد لله الذي خص الحضرة الشريفة العلمية المخدمية.

۴- سؤالات جمال‌الدین شرفشاهی و آن نه مسئله است.

آغاز: بعد البسملة، الحمد لله الذي انزل القرآن من سموات الغيوب

۵- سؤال مجدالدین عبدالله بن عمر الشریف الثبریزی معروف به قاضی مجد

- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله رب العالمين عدد الرمل والحصى.
- ۶- سؤال شهاب الدين مقبول رومی
- آغاز: الحمد لله على سوابق الآمه ولو احق نعماه.
- ۷- سئالات شمس الدين محمد بن فضل الله حجري و آن پنج سؤال است .
- آغاز: بعد بالبسملة، چنين گوید بنده بندگان كاتب اين كلمات محمد بن فضل الله حجري.
- ۸- سؤال کمال الدين حسن بن على الفارسی
- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله رب العالمين والصلوة على خير خلقه محمد و آله اجمعين اللهم انى استمك ايماناً صادقاً .
- ۹- سئالات حميد الدين محمد بن احمد واعظ معروف به سيمين
- این رساله شامل مسائلى است در موضوعات مربوطه بشريعت و طريقت و تفسير واحاديث و مقامات مشايخ و حكمت و اصول كلام و قصص انبياء و در آخر آن قصيده لاميه است كه حميد الدين محمد در مدح خواجه رشيد الدين مؤلف كتاب سروده .
- آغاز: الحمد لمستحق الحمد قبل عباده والصلوة والسلام على محمد و آله.
- ۱۰- سئالات نظام الدين نيشابورى و آن سه مسئله است.
- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله وسلامه على عباده الذين اصطفى.
- ۱۱- سئالات صدر الدين مسعود بن سعد بن محمد كاتب يزدى و آن سه مسئله است .
- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله واهب العقل والحياة على محمد اشرف المخلوقات و آله الذين هم سفن النجات .
- ۱۲- سئالات كمال الدين عرب و آن دو مسئله است كه باغت عرب پرسش و سؤال است .
- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله الودود الرسيد ذى العرش للمجيد .
- ۱۳- سئالات مرتضى اعظم سيد نظام الدين محمد بن مهدى بن مرتضى بن على حسينى و آن هفت سؤال است .
- آغاز: بعد بالبسملة، الحمد لله مفتق كمال الأفهام عن ازهار الأسرار بربوب لواقح الأفكار.
- ۱۴- اسئله عماد الدين عبد الله بن الخوام
- جواب این سئالات در سال هفتصد و یازده هجرى قمرى در بغداد نوشته شده و

موضوع این رساله حشر اجساد و رد تناسخ است و این رساله درسی و دو صفحه بیست و سه سطر است.

آغاز: بعد البسمله، اما بعد حمد الله تعالی و الثناء بما يستحقه و الصلوة علی النبی الامی محمد و آله الطاهرين .

۱۵ - سؤالات محمدالدین عالی شاه بن حسن حسینی عریضی ابرقوهی و آن چهار مسئله است که در سال هفتصد و یازده هجری قمری در سلطانیه از مؤلف کتاب سؤال شده است .

آغاز: بعد البسمله، شکر وافر متظاهر و حمد بی غایت و نهایت قیوم مطلق را.

۱۶ - استئله ملک الاطباء حکیم فرنگی

و آن هفت مسئله است که طیب مزبور برای ترجمه بلغت یونانی و ارسال به یونان از مؤلف کتاب استدعای جواب کرده است و این رساله درسی و هشت صفحه بیست و سه سطر است.

آغاز: در حضرت جهان پناه مخدوم جهانیان آصف سلیمان نشان

۱۷ - سؤال نورالدین کوه کیلویی

آغاز: بنده کمترین زمین حضرت علیامخدوم عدل اعلم خلاصه عالم زبده بنی آدم.

۱۸ - سؤال عمادالدین مطرزی

آغاز: پیوسته بسط عالم بنور عدل و علم مخدوم اعظم صاحب قران اله خصوص بعناية الرحمن .

۱۹ - سؤال عضدالدین مطرزی

آغاز: بنده کمینه عضد مطرزی دست تواضع بر هم نهاده.

۲۰ - سؤال شهابالدین زاکانی

آغاز: کسیکه هر معنی مشکل که سانح شود و هر قضیه معض که واقع گردد .